

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת וירא כתובות קא. - קה:

קא. ואי דליתנהו, אידי ואידי לא שקלא.

ופירש"י דנכסי מלוג נמי אע"פ דשלא ברשות הוציאם, מיהו יכול לומר אין לי להחזירן עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה. וכ' ע"ז הריטב"א, אין טעם זה מחוור, דכיון דשכבר מיאנה בו, שוב אינו ראוי ליורשה, ומיאונה זהו גיטה. אבל הנכון, דהא סברא הוא דכיון דתקנו רבנן נישואין לקטנה משום תקנתא, והיא באה להפקיע תקנת חכמים, דקנסוה רבנן בכל מה דכלה מנכסיה שתפסיד, [א"ה, וכן הוא ל' המאירי, דטעמא דממאנת הוא מתורת קנס על שמיאנה], ואי לא, לא מייקיימא תקנתא דרבנן, ולא משכחא מאן דנסיב לה. ואפשר שלזה כיון רש"י ז"ל, שיכול לומר כל מה שהוצאתי עשיתי בהבטחת ב"ד כסבור שהיא אשתי ושאין לי לפרוע כלום עד שאמות בחייה או אגרשנה, ועל דעת כן נשאתיה, ואע"פ שלא התנית, כמי שהתנית דמי, שדברים אלו בלב כל אדם הם.

כ' הגרע"א, קשה לי, הא אינו יכול לירש, דכיון דכלינהו, הוי עלה בעל חוב, וחוב הוי ראוי לענין ירושת הבעל, ואף חוב [של] עצמו מקרי ראוי, כמו בבכור (והאב חייב לו) [והוא חייב לאב], ועכ"פ הו"ל לפלוג עם היורשים, כמו התם בבכור דאמרין [ב"ב ככו]. ובמלוה שעמו פלגי.

קא. אלא אשניה, וקנסו רבנן לדידה בדידה ולדידה בדידה.

הרא"ש [סוסי"כ"ה] הביא, דהראב"ד הקשה באלמנה לכה"ג ולא הכיר בה, מ"ט לא דמיא לשניה, דהא אייה מרגלא ליה, דאיהי הוה ידעה בנפשה ואיהו לא הוה ידע בה, וקא מינסבא ליה, הלכך ליקנסה כשניה לדידה בדידה דנכסי מלוג לא תשקול, ונכסי צאן ברזל נמי לא תשקול, דהא איהו לא קנסינן ליה דהא לא ידע דעבד איסורא. ואיכא למימר, כיון דפסיל לזרעה לא קנסינן לה, דסופה ודאי בעי למיפק מיניה, דלא מרגלא ליה, והאי דאינסיבה ליה, יצרה תקפה.

קא. והאמר ר"נ פירא הוי, דר"נ פליגא.

כ' הר"ן, ומעתה כיון דקיי"ל כר"נ, וכבר פסקה הרי"ף ז"ל בפ' האשה שנפלו, משמע דולא בלאות דתנן במתני', בלאות דנכסי צאן ברזל קאמר, דאילו בלאות דנכסי מלוג, אפי' שאר נשים אין להם, ועוד, דבכלל ולא פירות הן. וכ"ת מאי שנא בלאות דנכסי צאן ברזל דלית להן, מתוספת דאמרין לעיל דיש להן, איכא למימר, דבלאות היינו טעמא לפי שהוא קבלם עליו על דעת שלא יחזירם לעולם א"כ יוציאנה מדעתו, אבל תוספת דמתנה הוא, בעין יפה יבה לה, כיון שלא פירש, אפי' תמצא שניה ואיילונית. כך היה נראה מפשטן של דברים.

אבל הרי"ף ז"ל פסקה לזו, אע"פ שפסקה לדר"נ, וכן הרמב"ם [בפכ"ד מהל' אישות ה"ז], והא דר"נ [בפכ"ב הל' ל"ד], וקשה לדבריהם דא"כ הרי דין שניה שוה לדין שאר הנשים. אלא שכבר תירץ זה הרמב"ם ז"ל

בפיהמ"ש בפ' יש מותרות ואומר, שאם לא מפני הקנס, היתה הסברא שאחרי שאין לה כתובה, שאינו ראוי שיגיעו לבעל שום דבר מהדברים הראויים לבעל ואין לו עסק בנכסי מלוג, אבל על דרך הקנס עשינו נכסי מלוג שלה כנכסי שאר הנשים.

ולפ"ז צ"ל דהא דאמרין דהא דר"נ פליגא, לאו דפליגא אעיקר מימריה דרב כהנא משמיה דשמואל, אלא לומר דפליגא אמריה דרב שימי בר אשי דאמר ש"מ מדרב כהנא וכו', דס"ל דרב כהנא לא הוה שניה לשאר הנשים, ולפ"ז על כרחך קרנא הוי וכו'. אבל אנו סבירא לן דרב כהנא ודר"נ לא פליגי, לפי שרב כהנא מושה שניה לשאר נשים, אלא דאי לאו משום קנסא, היה ראוי שישלם הבעל כל מה שבלה בתשמישו מנכסי מלוג שלה.

קא. תניא נמי הכי, נשים שאמרו חכמים אין להן כתובה כגון הממאנת וחברותיה וכו' אבל תוספת יש להן.

והרי"ף כ' כגון הממאנת והשניה והאיילונית. ותמה עליו הראב"ד בהשגותיו, דמאחר דאיילונית שלא הכיר בה מקח טעות הוא, אמאי יש לה תוספת, דבשלמא ממאנת, כיון דידע דיכולה למאן ואוסיף לה, אדעתא דהכי כתב לה ומתנה הוא דבעי למיתן לה, שניה נמי כיון דידע דשניה היא ומפקינן לה מיניה, אדעתא למיתב לה מדיליה כתב לה, אלא איילונית ואלמנה [לכהן גדול, שכ' הרי"ף בשלהי סוגיין דיש לה תוספת אף כשלא הכיר בה], שלא הכיר בהן, כיון דמקח טעות אצלו, אמאי יש להן תוספת וכו'. ואפשר כי מה ששנו בתוספתא הממאנת וחברותיה וכו' אבל תוספת יש להן, הם הביאוהו לומר כן, דס"ל מאי חברותיה שניה ואיילונית, ואעפ"כ אין הדעת מקבלת כן ואין השכל מורה עליהן, ואפשר לומר כי חברותיה דקאמר, לאו בדוקא נקט ליה, דאידי דתנא עוברת על דת וחברותיה, תנא נמי הכא וחברותיה, א"נ כי על השניות שהן מרובות קאמר וחברותיה. [ובקרב"ג [סי' כ"ה אות ג'] כ' דכוונתו שניות דעלמא] [וק"ק דה"ג הול"ל ממאנות דעלמא, ולכאו' יל"פ דכמה גווני שניות איכא דתניא ביבמות כא.]. עכ"ל הראב"ד. [ולפ"ז י"ל דבשניה נמי דוקא בשהכיר בה. ל' הר"ן].

וגם הרמב"ן [בחיידושו במתני'] תמה כן על הרי"ף והגאונים, ומסיק ז"ל, ודעתם רחבה מדעתנו וקבלתם נקבל, שהם אמרו כל שמדעת עצמו מוסיף ולא חשש לשמא תמצא איילונית ועקרה, רצה לזוק בנכסיו, וכל זמן שתרצה לישב עמו, יש לה וכו', וכן הדין באלמנה. וז"ל הר"ן, וכ"ת אמאי, והא אמרין בסיפא דעוברת על דת וחברותיה אין להן תוספת, וחברותיה היינו נמצאו עליה נדרים או מומין, אלמא כל שמקחו מקח טעות, אפי' תוספת אין להן, ומאי שנא איילונית שלא הכיר בה. י"ל לא דמי, דהתם כיון שהיתה יודעת במומיה, והדבר ידוע שאין אדם נתפייס במומין ולא באשה נדרנית, עלה דידה הוה רמיא לגלווי, ועלה סמך ולא

כתובה. [א"ה, לכאן טעמא דחייבי לאוין כשלא הכיר בה הוא משום מקח טעות כאילונית, וא"כ מה לי איסור חמור מה לי איסור קל].

קא: כנסה בחזקת שהיא כן ונמצאת שהיא כן וכו'.

כ' בהפלאה, יש לדקדק הא דקתני ונמצאת שהיא כן, [וכן בברייתא דלקמן בסמוך כנסה בידוע ונמצאת בידוע]. ונראה דלדיוקא קמ"ל, דהר"ן כ' גבי איילונית דאם לא הכיר בה, ואח"כ הכיר בה ודר עמה, הוי כאילו נשאה מתחילה לשם כך, ונראה דזה דוקא איילונית, אבל באלמנה, כיון דאיכא איסורא, לא תקנו חכמים בזה כתובה ומזונות, כמש"כ הרמב"ם [פכ"ד מהל' אישות הט"ז] גבי עוברת על דת וז"ל, ואע"פ שלא הוציא אין לה כתובה, שהכתובה תקנת חכמים היא כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה וכו', אבל אלו הפרוצות אין להם תקנה זו, אלא תהא קלה בעיניו להוציאה.

ולפ"ז צ"ל בחייבי לאוין דאית לה כתובה בשהכיר בה, היינו משום דבתחילת נישואין לא חילקו חכמים בין אשה לאשה, דאפי' בעוברת על דת כשניסת לאחר מסתמא יש לה כתובה, אבל זו [שלא הכיר בה] שאין לה כתובה מתחילה, אלא אח"כ הכיר בה ודר עמה, אף דמסתמא [ר"ל בשאר נשים] אית לה כתובה משום דאסור להשות בלא כתובה, כדאיתא באה"ע [פי"ט ס"ו ס"ג] דאפי' מחלה כתובתה, כשדר עמה אח"כ יש לה כתובה, מ"מ במקום איסור לא תקנו חכמים שיהיה לה כתובה, משום דהא דאסור להשות היינו משום שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וממילא דבמקום איסור לא שייך זה. א"כ י"ל דהא קמ"ל דיוקא דדוקא כנסה לשם כך ודר עמה אח"כ בחזקת שהוא כן, הא כנסה סתם, אף שאח"כ נודע לו ודר עמה ואינו מקפיד דהיינו נמצאת אצלו בידוע, אפ"ה לית לה כתובה.

קא: חייב לזונה חמש שנים.

כ' הרא"ש [סי' א'] ואם חלתה, אינו חייב לרפאותה, ואע"ג דאמרינן לעיל [גב:] במזון האשה דרפאותה שאין לה קצבה הרי הן כמזונות, הני מילי באוכלת בתנאי ב"ד, שהוא מחויב להספיק כל צרכיה, אבל המקבל עליו לפרנס, אין הרפואה בכלל. [ועיין לקמיה בשם הריטב"א דנותן לה מזונות ככריא].

קא: מפני שהיא כבעלת חוב.

כ' הריטב"א, יש שהיו סבורים לומר, שאם מתה חייב לתת ליורשיה דמי אותן מזונות עד סוף הזמן הקצוב שקבע, שהרי כבעלת חוב היא. אבל זה אינו, שלא נתחייב לזון אלא כשראויה לזון, ואע"פ שאינה צריכה נותן לה דמי מזונות, אבל מתה פטור שלא נתחייב אלא לזונה, וזו אינה בת מזונות, משא"כ בנשאת שראויה למזונות, ואילו רצתה מוחלת לזה ומקבלת מזה, וכן אמרו בירושלמי, חלתה, כמי שנשאת, [כלומר, מאחר שמתוך חליה אינה אוכלת כ"כ, נותן לה מן השאר דמי מזונות. וי"מ שאם חלתה אע"פ שאינה עושה כלום, זנה, ואינו אומר לא קבלתי עלי לזונה אלא על סמך מעשי ידיה, שהרי כשנשאת זנין אותה ומעשי ידיה של בעלה. עכ"ל המאירי. ועיין בריטב"א לקמיה שלמד מהירושלמי דחלתה אינו חייב ברפאותה, אבל חייב דמי מזונות שהיה צריך כשהיה בריא, דהא אמר חלתה כמי שנשאת], מתה, כבר מתה וכו', והא דתנן מפני שהיא כבעלת חוב, לא אמרו אלא שלענין לגבות ממשעבדי דינה כבעלת חוב, ולא שיגבו יורשיה כשתמות,

[ועיין ש"ש שכ' עוד, ומורי הרשב"א נ"ר היה למד מן הירושלמי הזה, שאם הסכימו ציבור עם אדם אחד שיפטרו אותו ממס זמן קצוב כדי שיבא לדור אצלם או משום הנאה אחרת שעשה להם, שאם מת בנתיים, חייבים היורשים לפרוע מס על אותן נכסים. ומורי הרב ז"ל חלק ע"ז, דשאני התם שהוא פטור נכסים ונתקבלו שכר ונפטרו נכסיו ממס כל אותו הזמן].

קא: הפקחים היו כותבים ע"מ שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עמי.

[פשוט הוא שהכל לפי מה שהתנו, ומשנתנו הודיעתנו כיצד היו עושים. הרה"מ ספ"ג מהל' אישות. ויעו"ש דמה"ט השמיט הרמב"ם בבא זו]. וכו' הגרע"א, אפשר דבכה"ג אינה טורפת ממשעבדי, דמקרי אין לה קצבה

חשש לבדוק אחריה, אבל באיילונית לא היה הדבר מוטל עליה, שהרי לא היתה יודעת בכך, וכן הדין באלמנה לכה"ג וממזרת ונתינה לישראל, שאע"פ שלא הכיר בהן יש להן תוספת, שלא היה הדבר מוטל עליהן לגלות, דסברי אפשר שיערב עליו המקח ואע"פ שיש איסור בדבר, משא"כ במזמין ונדרים שאין אדם ניפייס בהן.

קא. ברש"י ד"ה מה שבפניה. בנכסי מלוג קאמר.

כ' המהרש"ל, לאו דוקא, וה"ה נכסי צאן ברזל, וכ"כ הרא"ש [סי' כ"ה] להדיא. וז"ל הרי"ף, פירוש בלאותיה בלאותיה הן בלאות נכסים הנכנסין והיוצאין עמה, בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל. וכ' ע"ז הר"ן, אבל רש"י ז"ל כ', דמאי דאמרינן נוטלת מה שבפניה, בנכסי מלוג קאמר. [ואולי גם המהרש"ל לא נתכוין לפרש דעת רש"י, רק קאמר דלדינא שוין הן].

קא. בתוד"ה ובהפרת נדריה. אע"ג דליכא הכא אלא נישואין דרבנן, דכל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת.

כ' הגרע"א, מסתפקנא אם אחר שהפר לה מיאנה, אם חוזרת ונאסרת, כיון דהמייאון עוקר הנישואין מעיקרו, בטל ההפרה למפרע, ולא מהני בזה על דעת בעלה נודרת, דהוא רק [כשלא מיאנה] בסוף דהוי בעל מדרבנן, אך בזה למפרע לא הוי בעל כלל, ויהיה באמת הדין דעד שתגדל צריכה להזהר בנדרה, דשמא תמאן ובטלה ההפרה למפרע.

קא. בתוד"ה ובהפרת נדריה. ולדברי ר' יהושע לא תיקשי היאך מיטמא לה אם כהן הוא וכו'.

כ' המהרש"א, לא הול"ל לדברי ר' יהושע, כיון דבהפרת נדרים דקיימינן ביה עד השתא נמי אליבא דר' יהושע הוא. ויש ליישב קצת, דתחלת דבריהם שכתבו גבי הפרת נדרים היינו משהגיעה לעונת נדרים דאל"ה וכו', הם דברים צריכים גם לר' אליעזר, דאי בלא הגיעה לעונת נדרים, לא הוה שייך למיתני ולא בהפרת נדריה. כיון דאין כאן נדר כלל, ואביה נמי א"צ להפר, והשתא ניחא דנקטו הכא לענין טומאה ולדברי ר' יהושע וכו'.

ובתפאל"מ כ', דצ"ל בדבריהם ולרב לדברי ר' יהושע לא תקשי וכו', דלשמאל י"ל דבישראל איירי דווקא ואשמעינן דמחויב ליטמא לה וכו', אבל לרב אליבא דר' יהושע דס"ל מדידה לדידה לא, א"כ ה"ה דאינו מחויב ליטמא לה דהוי כמדידה לדידה, וצ"ל דאיירי בכהן ורשאי ליטמא, ולא איירי בחיוב, ומקשים שפיר איך מיטמא. [ובתוס' הרא"ש הוא דיבור בפנ"ע בלא הקדמה זו "לדברי ר' יהושע"].

קא: אלמנה אשה גמורה וכו' בין לא הכיר בה יש לה כתובה, ורב יהודה אמר אחת זו ואחת זו וכו' לא הכיר בה אין לה כתובה.

כ' הפרישה [סי' קט"ז סק"ב], דבבת ישראל לממזר ולנתין לא שייך למיתני לא הכיר בה, דדוקא כשהאיש ראוי והיא אינה ראויה שייך הכיר בה, משא"כ בנתין וממזר שהוא אינו ראוי. והביאו הט"ז, וכ' דה"ה בפצוע דכא שנשא בת ישראל, [דאף אם טעה ולא ידע שנפצע, או שטעה בדין שהיה סבור דשריא ליה, מ"מ היא לא הטעתו. ולכאן משכח"ל אף בכל הני כשהטעתו לומר שהיא גיורת, דקי"ל קהל גרים לא אקרי קהל. מיהו לא הכיר בה היינו בסתמא, ולא בהטעתו להדיא].

קא: ורב יהודה אמר וכו' לא הכיר בה אין לה כתובה.

כ' הרמב"ם [בפכ"ד מהל' אישות ה"ד], נשא וכו' או אחת מחייבי עשה, בין הכיר בה בין לא הכיר בה, יש לה כתובה וכו', וחייבי עשה איסורן קל. וכ' ע"ז הר"ן, שהוא ז"ל סובר דדוקא בחייבי לאוין דחמירי, אמרינן דאין להם כתובה בלא הכיר בה, אבל חייבי עשה דקילי, אפי' לא הכיר בה יש להן כתובה, וליכא למימר משום דקילי צריכין חיזוק, כיון דמדאורייתא נינהו. וכ' הכס"מ, דמאחר שלא שנו במתני' חייבי עשה, ש"מ דחייבי עשה בין הכיר בין לא הכיר יש לה כתובה, וכן יש ללמוד מדאמר רב הונא דאלמנה לכה"ג בין הכיר בין לא הכיר יש לה כתובה, ואדחי משום דכי קתני אלמנה לכה"ג, אפלוגתא דאיילונית קאי, אבל חייבי עשה דליכא למידחי הכי, ויש טעם בדבר, אית לן למימר דבין הכיר בין לא הכיר יש לה

למטה, [א"ה, עיין בתוס' לעיל [נ: בד"ה וזא"י] דמסקו דבדבר שיש לו קצבה למעלה ואין לו קצבה למטה לא חשיב קצובין], דשמא תמות אמה או יגרשנה, אף דבלא"ה אם מתה הבת עצמה פקע, כמש"כ הראשונים דאין יורשיה יורשים המזונות, ויהיה מקרי אין קצובים, צ"ל דזה לא שכיח, אבל השתא בכתיבת הפקחים יש הרבה גווי דיפקע חיוב מזונות, י"ל דמקרי אין קצובים. וצ"ע לדינא.

קא: כל זמן שאת עמי.

ופירש"י ולא אם אמות או תמותי או אגרשך. וכ' הר"ן בשם הרשב"א וז"ל, מסתברא שאם גרשה והחזירה, כבר נתבטל תנאו, ואע"פ שהחזירה אין לה עליו מזונות, שאין בלשון הזה אלא כל זמן שאת עמי מנשואין אלו, כדתיניא [ב"ב סג.]. בן לוי שמכר שדה לישראל ואמר לו ע"מ שמעשר ראשון שלי, מעשר ראשון שלו, ואם א"ל כל זמן ששדה זו בידך, מכרו לאחר וחזר ולקחה הימנו, אין לו עליו כלום, אלמא כל זמן שהוא בידך מקנין הראשון קאמר, ה"נ מנשואין הראשונים קאמר.

ומפורש מצאתי כן בירושלמי, דגרסי' התם, כל זמן שתהא עמי, מתה אינה עמו, נתגרשה אינה עמו, החזירה, מ"ד לכתובה אבל לא לתנאי, הכא נמי, מ"ד בין לכתובה בין לתנאי, הכא נמי, כלומר, לרב הונא דאמר בשלהי הכותב [צ.]. גבי קטן שהשיאו אביו וקיימה ע"מ כתובתה קיימה, לא שנו אלא מנה מאתים אבל תוספת אין לה, ה"ה לגרשה ואח"כ החזירה דע"מ כתובתה הראשונה החזירה אבל לא לתוספת ולא לתנאי, ולרב יהודה דאמר התם אפי' תוספת יש לה, ה"נ גרשה והחזירה יש לה תוספת ותנאי, שע"מ כולן החזירה, [ומסתברא דאליביה ישלים חמש שנים בנישואין האחרונים, דאין זמן הגירושין עולה מן החשבון, אחרי שלא זנה באותה שעה, ולא אמרינן חמש שנים מתחילת נישואין הראשונים ולא יותר]. וקיי"ל כרב הונא דהא איתותב רב יהודה.

קא: ברש"י ד"ה אתם עדי. שאני מודה לו.

וכ' ע"ז הריטב"א וז"ל, ומסתברא דלא סוף דבר שיאמר אתם עדי שאני מודה לו, אלא כיון שאמר אתם עדי בלחוד בהכי סגי, דאע"ג דחייב אני לך שתי לשונות משמע, לשון הודאה, ולשון חיוב דהשתא, כל שאמר אתם עדי, ודאי להודאה נתכוון ומהני מדין הודאה וכו', ורבינו ז"ל לשון מפורש נקט, והיינו דאמר בתר הכי ואי דלא אמר אתם עדי מ"ט דר' יוחנן, דאלמא כולה מילתא תליא באתם עדי.

קא: ברש"י ד"ה ה"ג לעולם. והא דתנן הוציא עליו כתב ידו וכו' גובה מנכסים בני חורין וכו'.

וז"ל התוס' ר"ד, ואי קשיא ממאי דתנן בגט פשוט הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין, אין זה דומה לזה, שאותה הכתיבה אינה הודאה, אלא עדות שהלוהו, וכיון שעל סמך אותה הכתיבה הלוהו, כתיבתו ככתיבת עדים דמיא אצל בני חרי, ואילו הלוהו בפני עדים, כלום צריך לומר אתם עדי, גם עכשיו נמי שכתב בכתב ידו, א"צ לומר אתם עדי, אבל זו הכתיבה אינה אלא הודאה שמודה לו כי הלוהו, אבל לא עכשיו אלא מקודם לכן, וכיון שהלוהו לא על סמך כתיבה זו הלוהו אלא בינו לבינו בלא דבר, ועכשיו בא להודות לו, כך הוא אם הודה לו בכתב כמו שהודה לו בפה, ולא אלימא הודאת כתיבתו מהודאת פיו, דכתב ידו הוא כאילו הודה לו בפני עדים דמי, אבל לא אלימא כמאן דאמר להו אתם עדי.

קא: ברש"י ד"ה מאי לאו. וכתוב בו פלוני קבל עליו כך.

כ' הרש"ש, נראה דר"ל שאינו כתב ידו, [דאי בכתב ידו, הא תנן דגובה מנכסים משועבדים, ופירש"י לעיל [בד"ה ה"ג לעולם] כגון שחתם בו אני פלוני ליתני מנה מפלוני], דזה נראה דוחק לומר דמפני שלא כתב "אני" מיגרע גרע. [ועיין בריטב"א שהביא ל' רש"י בלא תיבת "פלוני"].

קא: בתוד"ה נשאת. כאילו התנה עמה ע"מ שאין לה עליו מזונות.

כ' המהרש"א, לכאור' לר"מ דאית ליה בפ' אע"פ [נו.]. דהו"ל מתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל, לא איצטרך, אלא לר' יהודה דאית ליה דכל דבר שבממון תנאו קיים. ויש ליישב. וכ' בקרני ראם, ר"ל למה שכ' הרשב"א דר' יהודה שסובר דבדבר שבממון תנאו קיים היינו דכוונתו בזה שתמחול לו החוב ולא הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, ור"מ סובר כיון דאמר בלשון תנאי הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, וא"כ הכא דלא התנה, רק דאמדינן דעתיה, אמדינן דעתיה שתמחול לו ולא בדרך תנאי.

קא: בתוד"ה דאמר ליה. ואע"ג דבריש מגילתא וכו' ולא חיישין דילמא משכח לה איניש וכו', הואיל ואינו מכתיבה אחת.

וז"ל תוס' הרא"ש, ואע"ג דמוכח בפ' גט פשוט שיכול לחתום בריש מגילתא, ואמאי, הו"ל למיחש דילמא משכח לה איניש דלא מעלי, וכתב **אני חתום למעלה** חייב לפלוני מנה, ודאי כה"ג לא גבי וכו'. ולמאי דמסקו דבכתיבה אחרת כה"ג לא גבי, כ' המהרש"א וז"ל, אבל בסוף מגילתא לא לחתום, דאע"ג דלא הוו מכתיבה אחת, דאימור דהסופר כתב השטר ואח"כ חתם הלוה, [שכן דרך, שהסופר כתב למעלה, והוא רואה אח"כ מה שחתם. מהר"ם ש"י"ף], אבל שיחתום הלוה בריש המגילה ואח"כ יכתוב הסופר השטר, אינו דרך, דלמא יכתוב למטה מה שירצה.

והריטב"א לקמן בסוגיין [קב. בד"ה כתנאי] הביא שהרמב"ן בתשובה כ' וז"ל, שאלת כתיבת ידו שחתם בראש מגילה ולא חתם בסוף מגילה, י"א שהוא פסול, מההיא דלא לחתום איניש אלא בראש מגילתא וכו', ועוד דבר המתברר מעצמו הוא, דכל חתימה שבתחילת השטר אינה כלום מפני שיכול להזדייק, וכי עדים שחתמו בראש מגילה שמא כלום הוא, אבל להוציאך חלק אי אפשר, דודאי היכא דחתם בראש המגילה, אם טופס השטר כולו כתב אחרים הוא, אינו שטר, אבל אם כתב ידו הוא כשר, שאפי' **לא היה חתום בו כלל**, אלא שכתב בכתב ידו ליתני מפלוני מנה כשר, ויש לי ראייה מדתנן גבי גיטין [פו.]. כתב בכתב ידו ואין עליו עדים כשר, ומפרש בירושלמי גיטין הללו גובין מנכסים בני חורין, וכתב ידו דומיא דכתב סופר קאמרינן, מה התם כתב ולא חתם, אף זה כן, ועוד, מדאפילונו בטופסא דשטרא ש"מ טופסא ידידיה בלא חתימה כשר וכו'. [יעו"ש עוד בריטב"א].

קא: בתוד"ה חייב. ואע"ג דלא הוי שטר גמור, גבי ממשעבדי, דאית ליה קלא.

וכע"ז כ' בב"ב [קע: בד"ה אין, וצויין בדפו"ח עה"ג] לענין שטר שנמחק וז"ל, שגם אם לא היה נכתב [שטר אחר תחתיו] היה גובה מלקוחות שלקחו אחר שנמחק הראשון כאילו היה קיים, כיון דאית ליה קלא להאי מלוה, כדמשמע בחזקת הבתים [מב.]. אי לא משום דמאן דיזיף בצנעא יזיף היה מלוה ע"פ גובה מן הלקוחות. וכ"כ בגיטין [כ: בד"ה וכותב] דשטרי הלוואה אינם אלא לראיה, [וא"צ בהן ספר מקנה], דאפי' במלוה ע"פ היה גובה אי לא משום דאין לה קול כדאמר' בחזקת הבתים וכו'.

ועיין בקוב"ש בב"ב [אות תרכ"ח] שהוכיח בדעת הרא"ש דאינו כן, שלא ע"י ההלוואה משתעבדי נכסי [היכא שיש קול], אלא ע"י השטר, דכיון דמשום טעמא דקלא תקנו שצריך שטר, לא פלוג בתקנתיהו, ואפי' היכא דאיכא קלא לא סגי בלא שטר, והוי שטר קנין. [יעו"ש דמסיק דלכאור' סתרי דברי הרא"ש להדדי בהא]. [ולפו"ר גם ממש"כ תוס' הרא"ש כאן כתוס' דידן, נראה שא"צ שהשטר ישעבד, אלא כל שיש קול, משתעבדי נכסי מחמת החוב].

קב. אי הכי בנו אמאי אינו פדוי.

בשלמא לר' יוחנן דבעלמא נמי חייב, ניחא דבנו אינו פדוי, דאין כאן הוכחה שיהא החיוב בשביל פדיון בנו, אלא לריש לקיש דס"ל דבעלמא אינו חייב, והכא משום דמשעבד ליה מדאורייתא חייב, א"כ אמאי אין בנו פדוי, והלא א"א לו להתחייב אלא משום פדיון הבן. תוס' הרא"ש. והריטב"א כ' וז"ל, אי אמרת בשלמא בחיוב לכתחילה הוא, משו"ה אין בנו פדוי אפי' כשיתן וכו', בשלמא לדידי חיובא דאורייתא לא חשיב חיובא כיון שאין כהן יכול לתובעו בדינין ומצוה בעלמא, דכיון דחיוב דלכתחילה הוא, לא חשיבא

נתינה ופרעון שעבוד דשטרא [הוא], אלא אי אמרת דחשיב משועבד מעיקרא, א"כ כשכותב לו עכשיו, אינו אלא כזוקפו עליו במלוה בשטר, וזקיפת מלוה כפרעון חשיב, ואפי' תימא שאינו פדוי מהשתא, דין הוא שיהא פדוי מעכשיו כשיתן, ואילו מתניתא משמע שאין בנו פדוי כלל.

קב. בתוד"ה תא שמע. פירוש להכי יכול להתחייב ע"י השטר, שיש עליו קצת שעבוד.

כ' הפנ"י, נראה דהאי קצת שעבוד היינו משום דאייירי במכירי כהונה, כמש"כ התוס' בדיבור הסמוך. [בד"ה לברור. ויעו' שם, דגם מש"כ תוס' שם דאינו יכול לטעון פרעתי, היינו מהאי טעמא כיון דבמכירי כהונה הוי כאשתעבד לו מדאורייתא, הו"ל כשטר גמור]. וז"ל הריטב"א בביאור שינויא דגמ' [לשי' ר"ת], ומהדרינן דשאני התם שכבר היה מחויב בדרך כלל בפדיון בנו לכהן זה או לכהן אחר, וכיון שכן יכול לסיים שעבודו לכהן זה, משא"כ בדבר שאין עליו שום שעבוד.

קב. בתוד"ה אליבא. ונראה לי וכו' דאפי' תמציי לומר דלא מיחייב מחמת דלא משעבד נפשיה וכו', מ"מ מחמת הודאה מיחייב.

וז"ל הריטב"א, דאפי' דבדרך שעבוד לא משתעבד כיון דלבתר מתן מעות הוא, הא ודאי משתעבד מדין הודאה כשכתב סתם, וכל שמחייב עצמו בלשון הודאה דמהניא, אע"ג דידעינן דלא הוה מחייב ליה מעיקרא, הוא מחויב, כדמוכח מעובדא דאיסור גיורא שבפ' מי שמת [קמט.]. דאע"ג דהנהו זוזי לאו דרב מרי נינהו ואיסור גיורא אפקדיה ניהליה, ולא הוה תמן אנפא דלזכינהו רב מרי ע"י איסור גיורא, כי מודה (רבא) [איסור] דהנהו זוזי דרב מרי נינהו, זכי ביה (איסור) [רב מרי].

קב. בתוד"ה אליבא. ואין לתמוה היכי משתעבד בשטר זה, הא אין מטלטלין נקנין בשטר, די"ל הואיל וטרח וכו'.

ובתוס' הרא"ש הוסיף בזה, דדוקא מטלטלין המיוחדין אינן נקנין אלא במסירה, אבל שעבוד חוב מקנה בשטר. ועיי' בריטב"א שכ' [בשי' ר"ת], דטעמא דר"ל משום דסבר דאע"ג דאדם מקנה דבר מסוים בשטר, אין אדם מתחייב ומשעבד נכסיו בשטר חיוב דלכתחילה שהוא בדרך מתנה. [ויל"ע אי פליגי ר"י ור"ל בסברות הפוכות, דלר"ל לא מהני להשתעבד אף בקנין המועיל לדבר המסוים, ולר"י איפכא. ושמא יש לחלק בין שטר למסירה].

קב. בתוד"ה אליבא. ואין לתמוה היכי משתעבד וכו', שהרי אפי' באמירה בעלמא יש דברים שנקנים כדאמר בסמוך.

כ' בקוב"ש [אות של"ן], לכאן התם טעמא משום בההיא הנאה [דקא מיחתני אהדדי גמרי להדדי, כדלקמן בסמוך קב:], ואין זה דברים בעלמא, אלא קנין גמור דמהני גם בקידושי אשה. וי"ל דהתם קאמר בההיא הנאה דקא מיחתני אהדדי גמרי ומקני אהדדי, וכיון דשניהם נהניו זה מזה, אין כאן קנין מטעם הנאה, אלא משום דגמרי ומקני בלא קנין.

קב. בתוד"ה אליבא. ועוד דשמעינן ליה לר' יוחנן בהזהב הנותן מתנה מועטת לחבירו קנה אע"פ שלא הגיע לידו, דגמר ומקני וכו'.

כ' הרש"ש, צ"ע, דהתם אינו אלא משום מחוסרי אמנה כדמוכח שם בהסוגיא, והכא משמע דס"ל דחייב גמור הוא ויכול הלה להוציא בדינין, [ועיי' ברא"ש [בסי' ב'] שהשמיט ראה זו, אבל בתוספותיו הביאה].

קב. גופא א"ר גידל אמר רב וכו' הן הן הדברים הנקנין באמירה.

הרי"ף הביא ד' הירושלמי, דדוקא מן הנישואין הראשונים. וכ' הרמ"א [סי' נ"א ס"א] דאיש ואשה שפוסקין לעצמן [דנקנין ג"כ באמירה כמש"כ הרמב"ם פכ"ג מהל' אישות ה"ג, והמרדכי סי' רס"ג], אין חילוק בזה בין נישואין ראשונים לשניים. ובב"ש [סק"ב] הביא ראה ממתני' דאייירי באלמון שנשא אלמנה. ועיי' בקרב"נ [סי' ד' אות כ'] שכ' ע"ז, ודבריו תמוהין, הלא במתני' היא לא פסקה עמו אלא שיזון את בתה ה' שנים, ומיירי שהוא בחור ונשא אלמנה, ומנין לנו שהוא פסק עמה שתכניס לו כלל שום דבר מה. [ועיי' בפת"ש ס"א שתמה על הב"ש כע"ז, והביא כן מהשעה"מ]. וז"ל המאירי, יראה שבאיש ואשתו מיהא אין בהם חילוק

בין נשואין הראשונים לנישואין שניים, שהרי משנתנו באשה שהיה לה בעל היא שנויה, ומסתמא אף בבעל, הואיל ומקבל עליו גידול בת אחרים, אף הוא נתאלמן או גירש, והביאו עליה זו של רב גידל.

קב. הן הן הדברים הנקנין באמירה.

כ' המרדכי [סי' רס"ג] בשם מהר"מ, דוקא מה שפסק האב בדבר התלוי בו, בזה יש ממש, כמו כמה אתה נותן לבנך כך וכך, אבל אם פסק על בנו דבר התלוי בבנו, כגון ללכת אחריה למקום פלוני או כל כה"ג, אין פסק הקידושין שלו מעלה ולא מוריד, כמו על אדם אחר, ושמא נתרצה הבן לא אמרינן, אפי' למ"ד בקידושין [מה:]: שמא נתרצה האב, היינו טעמא כדפירש"י משום דאב בקידושי בתו בכל דהו ניחא ליה, דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, אבל הבן אינו מתרצה, דמידק דייק ונסיב.

ובפתחי תשובה [סי' נ"א סק"ג] הביא, דבס' יד המלך נסתפק אם דוקא בבנו אמרינן כן דלא מהני פסיקת האב בדבר התלוי בבן, אבל בבת כיון דהיא ברשות האב כשהיא נערה וידו כידה, יכול לחייבה בדבר אף לאחר הנישואין, או דאף בבת, כיון שאחר הנישואין יצתה מרשות האב ג"כ אין האב יכול לחייבה דבר שלא תרצה אח"כ, ואפשר לומר כיון דאיתתא בכל דהו ניחא לה אמרינן דמסתמא נתרצת. ויש להתיישב בזה.

קב. והאלקים אמר רב אפי' בוגרת.

כ' הריטב"א, וש"מ דיכול איניש למימר כה"ג [לכאן ר"ל דשרי לומר לשון שבעה] אפי' על מילתא דלא שמיע ליה, כיון דאית ליה הכריחא דאמר לה. [וביבמות [קכא]:] אמר רב נחמן האלקים אכלו כוורי לחסא [דטבע במים שאין להם סוף], והביא הגרע"א תשובת מיימוני [נשים סי' י"ב] שכ' וז"ל, אין לתמוה על ר"נ דאשתבע דאכלו כוורי לחסא היכי אשתבע הכי, הא כיון דאמר אשתו אסורה אלמא מספקא ליה אי מיית אי לא, וי"ל דרובם אין ניצולין, ור"נ שפיר אשתבע, דאפי' בדיני נפשות אזלינן בתר רובא, אלא דבעריות מחמירין ואמרינן דלכתחילה לא תנשא אע"ג דרובם מיית].

קב. כיון דאיתנהו בתנאי ב"ד, אימר צרי אתפסניהו.

כ' הר"ן, ולא דוקא "אימר", דאי הכי תשקול בשבעה, כדן בא ליפרע מנכסי יתומים דחיישינן לצררי, ואפ"ה שקיל בשבעה, אלא הכא לגבי משעבדי כודאי חשבינן ליה, כיון דמקרבה דעתיה לגבי ברתיה ובתנאי ב"ד קא אכלה. [עיי' בתוד"ה אימר]. ואפ"ה מבני חרי גבי.

קב. זאת אומרת בת אצל אמה.

כ' הרא"ש [סי' ד'], י"א הא דאמרינן הבת אצל האם, היינו באלמנה, דלא שבקינן לבת בהדי קרובי אביה, אלא אצל אמה, אבל בגרושה שבקינן לה אצל אביה. וה"ר מאיר הלוי ז"ל כתב, שראה בתשובת הגאונים דה"ה בגרושה, והביא ראה ממתני', דהנושא את האשה סתמא קתני, ומשמע בין גרושה בין אלמנה, ועלה קתני למקום שהיא אמה לאשמועינן דהבת אצל האם אפי' בבת גרושה נמי.

קב. בתוד"ה ניתנו ליכתב. משו"ה ניתנו ליכתב, דכי קנו מידו דמי וכו', הא מדעת שניהם כשאומר לו לכתוב וכו'.

כ' המהרש"א, אין זה כפירש"י, דלפירושו אפי' אם רוצים שניהם לכתוב אין יכולין לכתוב כמש"כ הרא"ש בשמו. וז"ל הרא"ש [סי' ג'], פי' רש"י נתנו חכמים כתובה לדבר וכו', משמע מתוך פירושו דאפי' אם רוצים שניהם לכתוב, אין יכולין לכתוב, ונראה לפרש ניתנו ליכתב, דכמאן דקנו מידו דסתם קנין לכתובה עומד, וכותבין אפי' שלא מדעת המתחייב. [ועיי' בקרב"נ [אות מ'] שכ' וז"ל, ועלה בדעתי דהך נראה לפרש שכתב רבינו, אינו פירוש בפנ"ע, כי אם לפרש דברי רש"י, שלא תאמר הא דפירש"י בניתנו ליכתב אם באו להחתים עדים בדברים הללו, משמע אבל העדים אינם רשאיין לכתוב שלא מדעת המתחייב וכו', ע"ז כ' רבינו ונראה לפרש ניתנו ליכתב וכו' וכותבין אפי' שלא מדעת המתחייב, ומה שפירש"י אם באו להחתים, לא כתב כן אלא מפני אידך חלוקה שלא ניתן לכתוב, דאפי'

אם שניהם רוצים לכתוב וכו', יעו"ש דמסיק ג"כ דדברי הרא"ש ונראה לפרש וכו', הוא פי' בפנ"ע].

קב: בתוד"ה אימר. קיל דאצטריך טעמא לפי שאין כתובין, היא שיהיה האב שלא התפיס צררי וכו'.

כ' הפנ"י, לכאורה יש לתמוה, כיון דחיישינן לצררי לגבי לקוחות דאפי' בשבועה לא גביא, א"כ מאי מהני הודאת האב לגבי לקוחות, הא פשיטא דלא מהני הודאתו לחוב לאחוריים. ואפשר משום דהא דחיישינן לצררי ומרעינן לשטרא גבי לקוחות, היינו משום דנראה לחכמים שהדבר מצוי קצת שהאב רגיל להתפיס בנותיו צררי דלא ליתזלו בבי דיני, משא"כ אם הודה האב קודם מותו, תו לא הוי דבר מצוי שיעשה קנוניא בשעת מיתה, ומשו"ה מוקמינן אדינא דלא מרעינן שטר הנעשה בקנין, ומשו"ה איצטריך לטעמא אחרינא.

ועוד י"ל, דמש"כ תוס' דאיצטריך טעמא היא שיהיה האב, היינו דנהי' דלא הוי מהני הודאת האב לגבי לקוחות שלקחו מהאב גופא, מ"מ ודאי הוי מהני הודאת האב לגבות ממשעבדי ששעבדו האחין לאחר מיתה, [א"ה, כ"כ הרמב"ן בב"מ [עב]: לבאר הא דאמר התם דמודה בטר שכתבו א"צ לקיימו, וגובה מנכסים משועבדים, וביאר הרמב"ן, דמהניא הודאתו ללקוחות שלקחו אחר הודאתו, דע"ז נאמן, כיון שהיו הקרקעות שלו בשעה שהודה], ומשו"ה איצטריך לטעמא אחרינא, דאפ"ה משעבוד האחין לא גביא.

קג. בתוד"ה ולא אמרן. דבמתני' ליכא פסידא דבעל כי יהיב ליה דמי מזונות ממה שהיה נותן מזונות עצמן.

כ' הגריעב"ץ, אף דברכת הבית ברובה [לקמן בסמוך], מ"מ כיון שעכ"פ צריך לשלוח לה מזונות למקום שאמה, וליכא ברכת הבית דנר לאחד נר למאה [עיין לקמן בתוד"ה ברכת], א"כ אינו מפסיד אי שולח לה דמים או מזונות. [וכן מסיק הגראמ"ה דאזלי הכא לשיטתייהו לקמן].

קג. בתוד"ה ולא אמרן. ואומר רבי וכו', אבל מ"מ המשכיר יאמר כמו כן לדידי אית לי פסידא, ויכול לבטל המקח קודם הזמן וכו'.

[והרא"ש [בסי' ה'] פליג וז"ל, ולא נהירא לי, דדבר פשוט הוא דאפי' לא משכח המשכיר למיטחן ולמיזבן, דהשתא אית ליה פסידא, אפ"ה לא מצי משכיר למיהדר ביה בגו זימניה, דשכירות ליומיה ממכר הוא, ומי הזקיקו לקנות ריחיים ויפסיד השוכר, והואיל דאיכא פסידא לתרווייהו, יותר ראוי שיפסיד המשכיר ויתקיים שכירות הריחיים עד זמנו. והא דאמר טחון וזבין טחון ואותיב, לישנא יתירא נקט לאלומי למילתיה, לא מבעיא דבלאו האי טעמא נמי לא דמי למתני' דהא אית ליה פסידא לשוכר כי יהיב דמי, ועוד אם גם אתה אינך מוצא לטחון בשכר, אתה עשיר ויש לך מעות לקנות חטים, קנה חטים ומכור קמח.

קג. אם היתה טוענת מפני שהיא ילדה והם ילדים, זנין אותה והיא בבית אביה.

פי' המאירי, אם היתה טוענת כן מפני שהיא ילדה, ולהשמר מן החשד ולעז מדינה, וכגון שהיא אשת אביהם ואינה אם שלהם, זנין אותה בבית אביה ככל הצריך לה. וכו' הטור [סוף סי' צ"ד] בשם הרמ"ה, שאין טענה זו אלא כשאנים בניה, כגון באשת אב או שלא הניח בנים אלא אחיו יורשין אותו, אבל אם היא אדם, אינה יכולה לטעון כך, דגבי אדם ליכא למיחש להכי. ויל"ע כשהיורשים הם בני בניה, אם יכולה לטעון כן. אבל כשהיורשים הם אחיה, כגון שנשא בת אחותו, ואין יורש קרוב מהם], הא כ' בחלקת מחוקק [סי' כ"ב סק"א] דאין מתייחד עם אחותו אלא לפרקים, וא"כ מסתברא דיכולה לטעון. עוד יל"ע, כשבנותיו יורשות אותו, אף דליכא משום שם רע, מ"מ אפשר דלא מיתדר לה עם בת בעלה ששונאתה, כדתנן ביבמות קיז].

קג. שיפצה מאי, תיקו.

ומסיק הרי"ף, הלכך לא תשפץ. והביאו הרא"ש [סי' ו'], וכו' ע"ז בקרב"נ [אות ק'], דאמרינן הנכסים בחזקת יורשים קיימי, ומספיקא אמרי' קולא לנתבע. וקשה, הא רבינו מסיק לעיל בפ' אלמנה ניוזנת [סי' ה'] דנכסי

בחזקת אלמנה קיימי, ומספקינן בתרי לישני, ועל היתומים להביא ראיה. וצ"ל דכאן עכ"פ נותנין לה דירה אחרת, משו"ה מקילין ליורשים.

וז"ל התוס' רי"ד, וכל תיקו דממונא לקולא אצל המחזיק, אלא יפול ויפקע שעבודה. וכו' בגליון מתלמיד הרי"א ז"ל, לפי פתרון הגאון הבית עומד בחזקת היתומים, לפיכך אין האשה יכולה לשפץ, אבל הרב פי' שהבית עומד בחזקת אלמנה ויכולה לשפץ.

קג. וליתבו לה לפי ברכת הבית, ה"נ.

כ' המרדכי [סי' רס"ה], ור"ת היה אומר דהא דתנן לעיל [קא]: מוליך מזונותיה למקום (שאמרה) [שאמה], דהיינו נמי דוקא לפי ברכת הבית, דמאי שנא. ולא נהירא לרבינו ברוך, דהכא שאני דכותב לה את תהא יתבה בביתי, משמע שאינו מקבל עליו אלא כשהיא בביתו ולא בבית אחר. וכ"כ הר"ן אמתני' דלעיל וז"ל, אלא מוליך מזונותיה, מזונות שלמים ולא לפי ברכת הבית, דדוקא באלמנה הוא דאמרינן הכי לקמן, לפי שכך כתב לה את תהא יתבה בביתי ומתנה מנכסי, אבל הכא לא. וה"ה לפוסק לחבירו שיזון אותו, שחייב לזונו במקום שהוא, ולא לפי ברכת הבית אלא משלם, וכ"כ הרשב"א ז"ל. עכ"ל הר"ן.

והתוי"ט הקשה ע"ז, דאי משום שכתב לה את תהא יתבה בביתי וכו', א"כ אפי' מזונות לפי ברכת הבית נמי לית לה, ועוד, דהך "בביתי" קמא לא דרשינן ליה כלל, דאי דרשינן, טפי איכא למידרש על הבית עצמו לכי נפל, ולא דרשינן ליה כמו שכתבתי לעיל, ועוד, דאפי' "בביתי" תניין דמיותר, וכתבי בתר ומיתזנא מנכסי, מסקינן בגמ' סוף פ"ד [לעיל נד]. דלא דרשינן ליה אמזוני אלא אבית עצמו דבביתי ולא בבקתי. אלא היינו טעמא, דהתם [גבי בת אשתו דלעיל] מתחייב עצמו בחוב, משא"כ הכא דבין כתב בין לא כתב מתחייב מכח תנאי ב"ד, ומעיקרא כי אתקון הכי תקינו.

וז"ל הרא"ש לעיל [סי' א'], ומסתברא דנותנין לה כל מזונותיה משלם ולא לפי ברכת הבית, ולא דמי לאלמנה שלא התנה אלא לזונה בביתו, שכך כתב לה את תהא יתבה בביתי ומיתזנא מנכסי, ובאלמנה נמי כי אתיא בטענה, נותנין לה מזונותיה משלם, כדתנן ואם היתה טוענת מפני שהיא ילדה והם ילדים זנים אותה והיא בבית אביה, כ"ש זו שעיקר תנאה אינו אלא בבית אמה.

קג. אשת אב נמי דאורייתא היא דתניא וכו', את אביך זו אשת אביך וכו', וי"ו יתירה לרבות אחיך הגדול.

וכ' המאירי, ודבר זה מצוה מדברי סופרים, וסמכוה מן המקרא כבד את וכו', ולא סוף דבר אשת אב או בעל אם בחיי האם [אצ"ל "בחייהם" בתיבה אחת, או להוסיף תיבות "בחי האב" אחר תיבות "אשת אב"]. אלא אף לאחר מיתה וכו', ואע"פ שהזכירו בסוגיא זו שכבוד אשת אב דאורייתא וכו', לא אמרוה אלא דרך סמך וכו'.

אבל הרמב"ם [בפ"ו מהל' ממרים ה"טו] כ' וז"ל, חייב אדם לכבד את אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים, שזה בכלל כבוד אביו, וכן מכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת, אבל לאחר מיתתן אינו חייב. ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו. עכ"ל. ומבואר דס"ל דכבוד אשת אביו ובעל אמו מדאורייתא.

ומבואר עוד בדבריו דכבוד אשת אביו אינה משום כבוד עצמה, אלא משום כבוד אביו, ולכאורה ה"ה בכבוד בעל אמו, שהוא משום כבוד אמו, וכ"כ להדיא הרמב"ם בהשגותיו לסה"מ [ריש שורש ב']. ועיין במנח"ח [מצוה ל"ג] דנפק"מ היכא דאמו אומרת השקיני מים, ובעל אמו אומר השקיני מים, היא קודמת, כיון דעיקר חיוב הכיבוד דבעלה הוא מחמתה. ועוד כ' דנפק"מ אם אביו מוחל, אינו צריך לכבד את אשת אביו, וכן כשהאם מוחלת א"צ לכבד את בעל אמו.

קג. ת"ד בשעת פטירתו של רבי וכו'.

כ' בתוס' הרא"ש, הא דמיייתי הכא פטירתו של רבי, פירש הראב"ד דאידי דאיירי בענין אלמנה, קא מיייתי הכא שצוה רבי את בניו שיהגו כבוד

באלמנטו. ובירושלמי מייתי לה על מתני' אלמנה שאמרה אי אפשי לזוז מבית בעלי, וגרסינן התם, שלשה דברים צוה רבי בשעת פטירתו, אל תזוז אלמנתי מביתי, אל תספדוני בעיירות, מי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי, ופרין אל תזוז אלמנתי מביתי לאו מתני' היא אלמנה שאמרה אי אפשי לזוז, ומשני דלא יימרון ביתא דנשיאותה היא משועבדת לנשיאותה. [כיון שבינו של רבי היה מיוחד לנשיאים ס"ד שישכרו לה בית אחר, משו"ה צוה להם דאפ"ה לא תזוז מאותו בית. פני, יעו"ש]. והמאירי במתני' כ' ע"פ הירושלמי, שאם היה אותו בית מצוי להיות בו בית ועד, מוציאין אותה. [ומשמע לפו"ר דא"צ לשכור לה בית אחר. ויל"ע].

קג. הזהרו בכבוד אמכם.

כ' בעיון יעקב, מדקרי "אמכם", נראה לפי שגדלתם כאם, ואפשר דמטעם זה הוזהרו על כבודה, וא"כ אין ראייה מזה לאשת אב שאינה מגדלת הבנים, שיהיו חייבים בכבודה אחר מות אביהם. וצ"ע ביו"ד סו"ס ר"מ בבי"ש. והחת"ס כ', לפי מש"כ מהרש"א בח"א נר דלוק וכו' משום שרבינו הקדוש חי וקיים משו"ה אתי כל בי שמשא, עיי"ש מילתא בטעמא, א"כ היינו טעמא דהזהרו בכבוד אמכם, דהו"ל אשת אביו בחייו, ומשו"ה אין ללמוד מכאן להחמיר במקום אחר כיו"ב, דרבי שאני.

קג. את לרבות אשת אביו.

כ' החת"ס, לפ"ז נראה דבמורא לא מחייב, דהתם לא כתיב "את", כי אם איש אמו ואביו תיראו, ולא מצאתי זה מפורש.

קג. ברש"י ד"ה הני מילי. דחייב בכבוד אשת אביו, בחיי אביו.

בפ"י עין יוסף להע"י כ', דכוונתו שלא נטעה לומר שגם באחיו הגדול אמרו ה"מ מחיים ר"ל בעוד הוריו קיימין, לכן פירש"י דדוקא באשת אביו קאמר, אבל אחיו הגדול אין כבודו תלוי בכבוד הוריו, אלא כבודו הוי לעולם. וכ"כ במגילת אסתר ובלב שמח בסה"מ שורש שני מדקדוק לשון הרמב"ם [בפ"י מהל' ממרים הט"ו], ואסברה לה בלב שמח, דבשלמא אשת אב ובעל אם, אין לבן עמהם שום שייכות וקורבה כי אם מצד האב או האם בלבד, ודין הוא דדוקא בחייהם משום כבודם, כי אחרי מותם דבר אין להם, אבל האח הגדול שייכות יש לו אצל שאר האחים כי עצמם ובשרם הוא, ואינו זר ורחוק אל הדעת שאף אחרי מות האב יהיו חייבין בכבודו. [א"ה, לא הזכיר מות האם, ואולי ס"ל דבאחיו הגדול מאמו ליכא חיובא, וצ"ת]. אמנם הרמב"ם שם כ' [ליישב דעת הבה"ג], דאף באחיו הגדול אין המצוה אלא בחיי האבות, לפי שהוא גנאי להם שיתבזו תולדותיהם, והם מצטערין בזה הרבה.

קג. בתוד"ה ה"ג שיפוצא מאי. ושם דבר הוא, כלומר מהו שתשפץ.

כ' המהרש"א, דמפירש"י חזקה בדקיה נראה דגרסינן שפצה מאי, דמבעיא ליה אם בדיעבד כבר שפצה ותקנה מאי, וא"כ בבנתה כבר נמי הוה מצי למיבעי הכי, ולזה כתבו התוס' דמדינא ולכתחילה קמבעיא ליה, דאע"ג דלא תוכל לבנותו היכא שאין הבית בעין, מהו שתוכל לשפץ, כיון דעדיין הבית ששיעבוד דירתה עליו הוא בעין, [ובבנתה פשיטא ליה כיון דלכתחילה מעכב עליה, בדיעבד נמי לא. מהר"ם שי"ף], וגרסי' שיפוצא שהוא שם דבר, ולא שפצה. וכן מוכיח ל' הרי"ף והרא"ש שיפוצא מאי תיקו, הלכך לא תשפץ.

קג: ש"מ משום יקרא הוא דקאמר.

כ' המהרש"א, אע"ג דאין לך בעונה כרבי, כמו שאמרו [סוטה מט.]. משמת רבי בטלה ענוה, מ"מ בעי יקרא במוות, דא"א לו למחול כבוד התורה, והיינו דקאמר משמת רבי בטלה ענוה גם לגביה, שהרי בעי יקרא ומשום כבוד תורה. ובעיון יעקב הביא דבריו, והוסיף ע"ז וז"ל, ואע"ג דקיי"ל דת"ח שמחל על כבודו, כבודו מחול אפ"ל הנשיא [קידושין לב:]. היינו דוקא בחייו, דתורתו דייליה כדאיתא בפ"ק דקידושין, משא"כ לאחר מותו אין בידו למחול.

קג: דלא עדיפא ממשוה וכו', מכאן ואילך ספדו ביממא וגרסי בליליא.

כ' המהרש"א בח"א, יש לדקדק, הא אכתי עדיף ממשוה דלאחר שלשים לא ספדו כלל ביממא או בלילה. ויש ליישב, כיון דהוא לא צוה על כך, אלא שהם מעצמם ספדו י"ב חדשים ביממא או בלילה, אין לחוש בעדיפא שעשו לו ממשוה. ובבן יהוידע כ' וז"ל, והא דהספידוהו אח"כ י"ב חודש, זה ההספד עשו החכמים לבדם ולא כללות הציבור, והוא לא צוה אלא על הציבור. וז"ל המאירי, ולעולם אל ימשכו הספדו בביטול מדרש יותר משלשים יום, שאין לנו גדול ממשוה רבינו ע"ה שנא' וכו', ומ"מ רצו משלשים ואילך להספידו בשעות קבועות עד שלא יתבטלו מבית המדרש מצד ההספד, עושין כל י"ב חודש, והוא שאמרו כל תלתין יומין וכו' מכאן ואילך ספדו ביממא וגרסי בליליא.

והחת"ס כ', דהוה ס"ד דרבי שלא הניח אחריו שיתנחמו אנשי דורו בו כמו שהניח מרע"ה יהושע בן נון וזקנים, ועל כן ראוי שיספידו על רבי יותר, ע"כ אמר אפ"ה אין כבודו של מרע"ה בכך, והנה אפ"ה בתוך י"ב חודש ספדו ביממא וגרסי בליליא או בהיפך, ע"ד דאמרינן פ' כיצד מברכין [מב:]: בתלמידי דרב, נח נפשיה דרב וברכת מזוני לא גמרנא, וקרעו קרע אחרני, וה"נ כדגרסי ביממא והכירו חסרון רבי, הספידו בלילה שלאחריו, וכן להיפך. [וצ"ל דבמרע"ה לא אשתכח כה"ג שיכירו חסרונו אחר שלשים בשעת תלמודם, ואע"פ שנשתכחו כמה הלכות, כבר החזירן עתניאל בן קנז בפלפולו, כמבואר כל זה בתמורה טז.].

קג: סליק לאיגרא ונפל לארעא ומית, יצתה בת קול ואמרה, אף הוא כובס מזומן הוא לחיי העוה"ב.

כ' הרחיד"א בפתח עיניים, דבשיטמ"ק [ששמע מרבי קלונימוס] ובמהרי"ט כ' שהפיל עצמו על שחילל שבת, שהוא היה עוסק במלאכה עד חצי הלילה, ששקעה אז החמה, [כמבואר בירושלמי דכלאים פ"ט ה"ג] שנמשך היום ולא שקעה השמש עד חצי הלילה של שבת, והיו ישראל דואגים שמא ח"ו חללו שבת, ויצאה בת קול ואמרה שכולם מזומנין לחיי העוה"ב]. ומסיק בפתח עיניים, דמשמע קצת מזה דמותר להמית עצמו בשביל תשובה, יעו"ש. ובבן יהוידע הביאו, והקשה ע"ז, חדא דהא שוגג הוה, ועוד, דאפ"י איסור שוגג ליכא, כיון דבאמת לא שקעה חמה ובהיתר עבד, ומה שנצטערו ישראל, משום חששא בעלמא, ומי התיר לו לאבד עצמו בידיים, וידוע דאותו כובס היה חכם גדול ובעל תורה [כדלקמן בשם הגריעב"ץ], ונ"ל בס"ד דהוא לא הפיל עצמו מגג גבוה הרבה, וגם היה נזהר שיפול על רגליו, באופן שלא ימות ורק יהיה לו שבר רגל לכפרה ע"ז שלא היה הולך עם המלווים את רבינו הקדוש, אמנם מן השמים סבבו שנפל אחרנית ונשברה מפרקתו, וטעם זה ידוע לפני הקב"ה וכו', ונמצא הוא לא נתכוון להמית עצמו בידיים.

וז"ל הגריעב"ץ [בד"ה ההוא כובס], שמא הוא היה אותו קצרא שזכר בפ' אין בין המוודר [מא]. שהחזיר לרבי תלמודו, וכי חזא ליה רבי אמר אתה עשית אותי. ויש ליישב קצת בזה מה שתמוה מאד בכאן, איך איבד עצמו לדעת שהוא מאותן שאין להם חלק לעוה"ב וכו', ויתכן ע"פ אותה שאמרו בפ"ק דתענית [ה:]: וכו' שלפי שהפציר שמואל בתפילה שלא ימות שאול בחייו ולא יבטלו מעשי ידיו בחייו, לפיכך היה מוכרח שמואל למות אדזוטר וכו', ומאותו טעם עצמו היה ראוי שלא יחיה ההוא כובס שעשה לרבי יותר מרבי, כדי שלא יבטלו מעשה ידיו בחייו, כך נ"ל רק כדי שלא יהא הדבר ערום מבלי לבוש איזה יישוב, עם שאינו מספיק. ושמו מרוב צער יצא מדעתו ונפל, לא שהפיל עצמו בכונה, דוגמא לדבר מצינו בר"ע על מיתת ר"א רבו שהיה מכה בבשרו עד שהיה דמו שותת [סנהדרין סח:], אע"ג דבעלמא הוה איסורא דאורייתא, וגם כעין מיתה פלגא קטילא, ותנן [ב"ק צ.]. שהחובל בעצמו אינו רשאי.

קג: דכי הוה מינצו ר' חנינא ור' חייא וכו'.

כ' בבן יהוידע, והענין הוא, דאפשר היה פלוגתא ביניהם בהכי, דר' חנינא סובר אע"ג דחייב אדם לעסוק בגמילות חסדים, עכ"ז אם יש לאדם שכל מחודד וחכמה גדולה שיוכל ללמוד תורה ולפלפל בה, יעסוק בתורה ימים ולילות, וגמ"ח תתקיים ע"י אחרים. ור' חייא ס"ל, לעולם אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידיך, שיעסוק בתורה ובגמ"ח, וכי הוה מינצו תרוייהו בסברות

אלו, הוה כל אחד נותן טעם לסברתו, והיינו ר' חנינא אומר בא וראה כמה גדול כח הלימוד אצל אדם שהוא חריף ושכלו רב ועצום, דהא אפי' אם תשתכח תורה מהדרנא לה מפלפולי וכו', ור' חייא משיב לו דברי טעם להיפך, כדי לחזק סברתו שאין ראוי לעזוב גמ"ח לגמרי, יען כי אפשר למלאת החסרון ע"י גמ"ח, ולא עוד אלא ע"י גמ"ח עבידנא המצאה שלא תשתכח תורה מישראל, דכו"כ עבידנא שהוא ענין גמ"ח, ואז ממילא בזה עולה בידנו דבר טוב שלא תשתכח תורה.

וז"ל הקהלות יעקב [חלקים, סוף ח"ה], ויש לפרש דבזה גופא נחלקו איך כדאי להתנהג, אם ללמוד תדיר בפנ"ע ועי"ז יתגדל מאד בתורה, או להשתדל לזכות את הרבים אע"פ שע"י יש לו הרבה ביטול תורה לעצמו, כדקחשיב דשדינא כיתנא וכו', והוכיח ר' חנינא שהלכה לעשות כמותו, שהרי הצליח כ"כ עד דח"ו אי משתכח וכו' מהדרנא מפלפולי, ור' חייא הוכיח כמותו מדהצליח בהנהגתו כ"כ דעביד שלא תשתכח תורה מישראל. [יעו"ש עוד מש"כ בזה להלכה].

קג: בתוד"ה אותו היום. ובהדיא אמר בירושלמי דמס' ברכות וכו' דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום, ואין נראה לרבי וכו'.

וז"ל הר"ן, בטלה כהונה כלומר שנטמאו בו כהנים, והיינו טעמא דכשם שכהן מטמא למת מצוה מפני שאין לו מי שיתעסק בקבורתו, כך מיטמא לו לנשיא, שמפני שכבודו מרובה אין בכל המתעסקים בו די לפי כבודו, [ולפ"ז אף כהן גדול ונזיר מיטמא לו כמו במת מצוה. ובמו"ק דאמרינן חכם שמת הכל קרוביו, לכאן' טפי מקרוביו הו, דכהן גדול הא אינו מיטמא לקרובים], והכי איתא בירושלמי וכו'.

[ועיין בעץ יוסף שעל הע"י שכ' בשם הריטב"א, שדעתו של המקשה היה דבטלה הקדושה מפני שהכל מיטמאין לנשיא, דמה"ט לא מצי לשינוי ליה איפוך, שהרי ר' חייא לא היה נשיא, אבל התרצן משני איפוך, דטעם בטילת הקדושה מפני שאין טומאה אצל צדיקים, ור' חייא היה צדיק].

קד. כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב.

כ' בבן יהוידע [בפ"י השני], כל אדם בחייו אין נשמתו עומדת בתוך גופו במנוחה, כי קשה לה הגוף, וכמש"כ רבינו מוהר"ם אלשיך ז"ל וכו', ולכן על כל נשימה צריך להלל י-ה, אמנם צדיק גמור וקדוש אלקים כרבי, ודאי גם בהיותו חי עומדת נפשו במנוחה בתוך גופו ואוהבת אותו, ואיננה רוצה להפרד ממנו, וכדאשכחן במרע"ה, ולזה אמר כל האומר נח נפשיה דרבי בפטירתו בהפרדה מגופו, ידקר בחרב הנעשה מתורתו של רבי, דכתיב רוממות אל-ל בגרונם וחרב פיפיות בידם.

קד. כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב.

כ' הגריעב"ץ, שמא מתוך שגזרו כך, לא היה יכול למות, מאחר שאין אדם רשאי להודיע דבר מיתתו, א"כ כשימות ואין רואה ומודיע להתעסק בצרכי קבורתו, יהא מוטל בבזיון, לפיכך בתוך כך לא היה יכול להפטר מן העולם, ולא קרב אליו אדם לראותו עד שנתנו רשות לבר קפרא. [והוא ידע להודיעם באופן שלא עבר על גזירתם, וכדמפרש ואזיל, ונמצא דבמה ששלחוהו לראות, ביטלו הם עצמם עצתם דמעיקרא].

קד. כיון דחזאי וכו' וקמצטער, אמרה יהי רצון שיכופו עליונים את התחתונים.

כ' בבן יהוידע, נראה דלא סלקא דעתה שתתגבר תפלתה על תפילתם, [א"ה, עיין במו"ק [יז]. דאמתיה דבי רבי אמרה ליהוי ההוא גברא בנידוי, ולא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים, וכ' הרא"ש שם [סי' י"א] בשם הראב"ד, משום שהיה בה חכמה יתירה ויראת חטא, ולא רצו לשקול עצמם כנגדה, עד שזנקו לו גדולי הדור והתירו לו]. אלא כונתה בדברים אלו לאו דרך תפילה, אלא דרך ידיעה, דבתחילה הודיעה להם שעדיין רבי קיים, ועתה הודיעה להם יותר טוב שישתקו מן התפילה משום צערא של רבי.

וז"ל הר"ן בנדרים [מ. בד"ה אין מבקש, וציינו הגרע"א כאן], פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות, כגון שמצטער החולה בחליו הרבה וא"א לו שיחיה, כדאמרינן בפ' הנושא דכיון דחזאי אמתיה דרבי וכו', אמרה יהי

רצון וכו' כלומר דלימות רבי. עכ"ל. [ולכאן' דלא כהבן יהוידע, ואין לומר דראית הר"ן מדאמרה להם שיתפללו כך, דא"כ אין שייך בזה כפיית עליונים את התחתונים, אחר שהתחתונים עצמם מבקשים ומתפללים שיהא כן, אלא רק אם שותקין מלהתפלל [כמש"כ הבן יהוידע] אע"פ שרוצים שיחיה, שייך כפיית עליונים את התחתונים].

קד. שיש בכ"ה שנים שתעשה טובה כנגד כתובתה.

ופירש"י שנותנת לחם ומלח לשכנותיה. ובתוס' ר"ד פ"י שגומלת חסד לעניים המחזרים בבתיים. ובטעמא דרבנן דאמרי כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם, ולא חיישי לטובה שעושה, כ' בתוס' ר"ד [וכע"ז במאירי], דההיא טובה שגמלה עם העניים, ניהא להו ליתמי משום מצוה ואין מחשבין לה ממנה כלום. [ויל"ע אם יכולים היתומים לסמוך ע"ז לענין צדקה המוטלת עליהם, כגון הא דאמרינן בב"ב [ט]. לעולם אל ימנע אדם עצמו מלתת שלישית השקל בשנה, דבציר אפי' משיעור א' מכה בכתובת אלמנה].

קד. וחכ"א וכו' כל זמן שהיא בבית אביה גובה כתובתה עד עשרים וחמש שנים.

כ' הרא"ש [סי' ו'], פ"י ר"ח ז"ל הא דבבית אביה אינה גובה כתובתה לאחר כ"ה שנה, בשאינה ניזונית, אבל בניזונית גובה כתובתה לעולם, משום עובדא דחמתיה דרב חייא אריכא [דלקמן בסוגיין [קד]: דא"ל רבה בר שילא זיל הב לה]. ומיהו י"ל דשאני התם דכתפיה ממטי לה [מזונותיה כל כ"ה שנה, [ועיין בפנ"י שם דר"ח לא ניה"ל לומר דעיקר טעמא מטעם שעשה לה כל הכבוד הזה, דא"כ נתת דברך לשיעורים], אבל אם נתנו לה דמי מזונות, אינה גובה. ורש"י פירש ברישא דמתני', כל זמן שהיא בבית אביה, והיורשים זנוה שם, [וכן פ"י הרע"ב], וכ' ע"ז התוי"ט, נ"ל דמשום רבנן מפרשי הכי, כלומר דכולה מתני' בנותנין לה מזונות איירי, ואפ"ה לרבנן כשהיא בבית אביה שייך מחילה, ולאפוקי מפיר"ח שכ' הרא"ש דס"ל דכשניזונת בבית אביה גובה כתובתה לעולם. [וכ"כ בקרב"נ דרש"י ס"ל כהרא"ש].

וז"ל התוס' ר"ד, וכל זמן שהיא בבית אביה ולא היו זנין אותה שם, גובה כתובתה עד כ"ה שנים וכו', ודוקא כשלא יהיו זנין אותה שם, אבל אם היו זנין אותה שם, זה ששתקה מפני המזונות שתקה, שאפי' אם היו רוצים להגבותה כתובה, היא לא היתה מקבלת שלא תפסיד מזונותיה, וכ"כ גם ר"ח ז"ל וכו', וכן פ"י המורה בריש פ' אע"פ וכו', והכא דפי' המורה כל זמן שהיא בבית אביה והיורשים זנין אותה וגם [א"ה, תיבת "וגם" צ"ב, ואצ"ל וכו'], זה פירש לר"מ שאין טעמא בעבור מחילה, אלא בעבור הטובה שעשתה מנכסי יתומים, ואם היא בבית אביה אע"פ שזנין אותה שם, אם עשתה טובה, ממזונותיה שלה הן, ואין עולין לה בכתובתה אבל בדברי חכמים דטעמייהו משום מחילה, אין לפרש אלא כגון שלא היו זנין אותה.

קד. יורשיה מזכירין כתובתה עד עשרים וחמש שנים.

כ' הר"ן, כלומר דבהזכרה לחוד סגי, שיאמרו ליורשים [של בעלה] שאין שתיקתה מחמת מחילה, ואינן צריכין לתבען בדין, והיינו דגרסי' בירושלמי, א"ר יוסי בר בון, לא סוף דבר עד שתתבע, אלא אפי' הזכירה, דתנינן תמן יורשיה מזכירין כתובתה. עכ"ל. ובמלאכ"ש הוסיף, דבזה מדוקדק הא דלא תנא זוכרין, דהוי משמע בינן לבין עצמן, [וכ"כ התוי"ט בלא דברי הר"ן].

ובשיעורא דכ"ה שנים דיורשים, פ"י במלאכ"ש מיום מיתתה, וכ"ה בטושב"ע [סי' ק"א ס"א]. וז"ל המאירי, ומשעה שמת הבעל, וי"מ משעת מיתתה, ואין נראה כן.

קד: לא שנו אלא מנה מאתים, אבל תוספת יש לה.

ופירש"י דאחר כ"ה שנים מחלה מנה מאתים דוקא, ולא תוספת שהיא כשאר חוב. והרי"ף גרס לא שנו אלא מנה מאתים, אבל תוספת אין לה, ופ"י הר"ן, לא שנו דגובה לעולם כששטר כתובה יוצא מתחת ידה, אלא מנה מאתים, אבל תוספת מכה"ש שנים ואילך לית לה, כיון שלא תבעתו בתוך כ"ה. ותמה הר"ן ע"ז איך יהא דין התוספת גרוע מן העיקר, דאדרבה

תוספת דמי לחוב גמור שדינו לגבות לעולם, ומצינו שייפו כחו מן העיקר, דהא אמרי' לעיל [קא. גבי ממאנת וחברותיה] אין להם מנה מאתים אבל תוספת יש להן, ולכן הסכים לגירסת רש"י ופירושו.

והפנ"י כ' לבאר שי' הרי"ף והגאונים, דשאני הכא דעיקר הטעם בכתובה יוצאת מתחת ידה דגובית לעולם, היינו משום דאי מחלה הו"ל להחזיר הכתובה, אלא על כרחך דלא מחלה, והא דשתקה כ"כ ולא חיישינן שמא תאבד כתובתה, היינו משום דסמכה דאכתי תגבה בעדי מיתה, משא"כ לענין תוספת דלא גביא בעדי מיתה, א"כ אף בכתובה יוצאת מתחת ידה, נמי אין לה, דודאי אי לאו דמחלה לא היתה שותקת כ"כ, דהו"ל למיחש שמא תאבד כתובתה, ונהי דתוך זמן כ"ה שנים אורחה לאמתוני, משא"כ לאחר כ"ה שנים שאין דרך להמתין, הו"ל למיחש שמא תאבד כתובתה, והיה לה לתבוע בב"ד, אלא ודאי דמחלה.

והמאירי הביא גי' הרי"ף, ופירשה כמש"כ הר"ן דקאי אשטר כתובה יוצא מתחת ידה, וכ' עוד, וי"מ אותה אף לנוסח זה אכל זמן שהיא בבית בעלה שגובה כתובתה לעולם, [דקאמר ריב"ל דתוספת לא גביא אחר כ"ה], ויש גורסין בהיפך, לא שנו אלא מנה מאתים, אבל תוספת יש לה, ופירשוה אנכסי צאן ברזל, ור' אבהו א"ר יוחנן אפי' תוספת אין לה דא"ר אייבו א"ר ינאי תנאי כתובה ככתובה. ואין הדברים נראין, שהרי זו שהביאו מדר' אייבו א"ר ינאי, הביאוה בפ' אע"פ [נד:]: בענין תוספת, והתם תוספת ממש הוא וכו'. ונכסי צאן ברזל מיהא יראה שאינם בתורת מחילה לעולם, שהרי חוב גמור הוא. ומ"מ בתלמוד המערב נחלקו בה וכו'.

קד: בהאי ליכא למימר ט"ס הוא, דבהא אפי' רבה בר שילא טעי מעיקרא, הוא סבר הני והני דידה וכו'.

כ' הר"ן בשם הרא"ה, דדוקא בכי האי אדרכתא צריך למיכתב ואשתמודענא מהאי טעמא, אבל באדרכתא דעלמא לא צריך, שהכל יודעים שלא כתבו אדרכתא על שדה זו אא"כ ידעו שהיתה בחזקתו, ואפי' כתבו אשתמודענא, אינן מעידין אלא שהוא בחזקתו, ואם בא אחר בעדים להוציא מידו, נותנין לו, שכיון שאין הב"ד צריכין עדות ברורה שיהא שלו אלא שיהא בחזקתו, כי כתבי אשתמודענא, אין זו ראייה שהוא שלו, הלכך באדרכתא אחרת בין שכתבו אשתמודענא או לא כתבו, לא מעלה ולא מוריד.

קד: ברש"י ד"ה אינתת אחוה הואי, ומת בלא בנים, וירשו רב חייא אחיו.

כ' בהפלאה, הא דלא פירש שנשא בת אחיו [ומה שקנתה אשתו בירושת אביה, קנה הוא], ואע"ג דבעל לוקח הוי מ"מ היה חייב במזונותיה [של חמותו], דהא קיי"ל דלגבי אלמנה הו"ל בעל כירוש כדאיתא בב"ב [קלט:], מ"מ מדטעי רבה בר שילא לכתוב האדרכתא סתם על נכסיה דר"ח, משום דמה לי מהני וכו' כדקאמר בסמוך, ואם היה החוב על נכסי מלוג של אשתו שירשה, אין שייך לומר מה לי מהני, דלמה ישלם מנכסים שלו, ומשמע דהוא בעצמו היה היורש.

קד: בתוד"ה שני דייני. היכי מסקינן בשמיה וכו', ושם רשעים ירקב דלא מסקינן בשמיהו וכו'.

כ' בהפלאה, לכא' נראה דודאי מודה ר"ת דהיכא דאיכא ג"כ אדם אחר צדיק בשם זה שנקרא הרשע, מותר לקרות בשמו וכו', וכן מוכח על כרחך משם מנשה שהוא נמנה בין המלכים שאין להם חלק לעוה"ב ואפי' מצינו אמורא שנקרא בשמו וכו' וכיו"ב רבות וכו'. ויותר נראה דס"ל לר"ת דודאי בשם הרגיל, כמו שם מנשה שכתבנו, אין לפסול השם בשביל שנמצא אדם רשע ששמו מנשה וכו', אבל בשם פלאי שאין רגילין בו, אפי' נמצא ג"כ צדיק שנקרא בשם זה, אין לקרות בשמו כיון דאין הכל יודעין. [יעו"ש דמייית כה"ג מהא דאסור לקרות אחרים ששםם כשם אביו או רבו, אם הוא שם פלאי. וכן בשמות המלאכים].

וז"ל הפנ"י, לולי דברי התוס' היה נ"ל, דלא שייך לומר דלא מסקינן בשמיהו אלא בשם דואו וכיו"ב שהשם גופא מורה ע"ז שהיה רשע, כדדרשינן בסנהדרין [קו]. שהיה הקב"ה דואג שמא יצא לתרבות רעה וכו',

משא"כ באבשלום וכיו"ב דאפשר שקודם לזה כמה צדיקים נקראו בשם זה, ואבשלום גופא נראה שהיה צדיק קודם שמרד באביו. ולכא' מילתא דמסתבר הוא דבשם הרגיל ומצוי לצדיקים ולרשעים, לא שייך לומר דלא מסקינן בשמיהו וכו', ולפ"ז א"צ להגיה כלל לא באבשלום ולא בשבנא. כן נ"ל לולי שר"ת לא כתב כן.

קה. נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו תשבע בתחלה ובסוף.

רש"י פי' דבתחילה היינו בשעת גיבוי מזונות, ובסוף היינו כשישמעו שמת בעלה ותבא לגבות כתובתה, תשבע שלא עכבה בידה כלום משל בעלה. אבל הרמב"ם בפ' המשנה פירש, תשבע בתחילה שישביעוה ב"ד שבועת התורה ואח"כ פוסקין לה מזונות, ולבסוף הוא כשיהיה בעלה עמה ויכפור בה ויאמר לה אני הנחתי לך מזונות, או שלא היתה צריכה להם, וכיו"ב. וכו' החת"ס, יל"ע להרמב"ם, כיון שכבר נשבעת בתחלה על אלו המזונות, למה תחזור ותשבע לבסוף, מה זה שבועה על שבועה. וצ"ל נהי שנשבעת שלא התפיסה צריי טרם הפרדו מעמה, מ"מ עדיין יכול לטעון בבואו ששלח לה כל זמן ועידן, ונהי בכל עת שמוכרת למזונות אין אנו משיביעין אותה על ספק זה שמא שלח לה, כי אין ספק זה כדאי לעכב מזונותיה, ואפי' לבני כהנים גדולים שנשבעת על ספק צריי, מ"מ אין משיביעין על הספק שלוח, מ"מ לכשיבא ויטעון ברי ששלח לה, משיביעין אותה ע"ז.

קה. אמר ריב"ז יפה אמר חנן לא תשבע אלא בסוף.

כ' הגרע"א בתוספותיו למשניות בשם המהרי"ט, די"ל דבדקדוק האריך לחזור דברי חנן, להורות לן דלא נימא דדברי חנן דוקא הכא דסופה לישבע על הכתובה, אבל אם יש לה נאמנות בכתובתה דלא תשבע בסוף, נימא דתשבע בתחילה, לזה השמענו דלא תשבע אלא בסוף ולא בתחילה.

קה. וכי קאמרינן אגוזי גזירות קאמרינן.

ופירש"י קנסות, וכ' ע"ז הריטב"א, ולא דוקא קנסות, דהא ממונא הוא, אלא כעין קנסות, שהיו פוסקין דבר ידוע לתשלומין לנטיעה, ולא כפי מה שהיא. ועיין במאירי דמיייתי עלה ההיא דב"ק [צו:]: ברב נחמן דקאמר האי גזלן עתיקא הוא ובעינא דאיקנסייה, [לשלם שבח ארעא שחרש אותה בשוורים שגזל, אע"ג דתנן כל הגזלנים משלמין כשמת הגזילה. ולפ"ז לכא' הוא קנס גמור].

קה. וכי לא אתי לאצלווי דינא מי שרי והתניא ושוחד לא תקח וכו', אלא אפי' לזכות את הזכאי וכו'.

הקשה המהרש"א, אימא דהתם איירי כשנטל מאחד מהם, דאתי לאצלווי דינא, וכן נראה מפירש"י בחומש [דברים ט"ז, י"ט] וכו' משקבל שוחד ממנו, א"א שלא יטה לבו אצלו להפך בזכותו, עכ"ל, וכדלקמן [קה:], כיון דקביל שוחדא מיניה איקרביה ליה דעתיה, אבל כשנטל משניהם כמו קרנא, דלא אתי לאצלווי דינא אימא דשרי. עכ"ל המהרש"א. ובדרישה [ח"מ סי' ט' סק"א] כ', דצ"ל דאסרה תורה מכל וכל כדי שלא תחלוק בין שוחד לשוחד. ובפנ"י כ' דאסריה רחמנא מפני שסופו ליטול מאחד מהם.

ובהפלאה לקמן תירץ, דס"ל לרבא דאף בנוטל משניהם איכא חשש הטיה, כשאחד מתחייב בדין לגמרי והשני זוכה לגמרי, דמ"מ כיון שקיבל משניהם, אינו רואה לו חוב לגמרי כיון שקיבל גם ממנו, וניחא ליה לצאת ידי שניהם. וז"ל המאירי לקמן, עיקר טעם מה שאסרה תורה בקבלת השוחד הוא מחשד הטיית הדין וכו', ואף כשמקבלו משני צדדין, מ"מ לבו נוטה לזה ולזה עד שנוטה להכריע ביניהם ושלא לדונם בדין גמור.

קה. כי השוחד יעור עיני חכמים, אפי' חכם גדול ולוקח שוחד וכו', ויסלף דברי צדיקים וכו'.

המהרש"א בח"א עמד על הכפילות בקרא, ומסיק וז"ל, ועוד אמרתי קרוב לפשוטו וליישב הכפל, לפי שיש מי שדן ע"פ ראייתו שהוא עד הרואה וא"צ לו שום דיבור מפי עדים, ויש מי שלא ראה הדבר אך שהוא דן ע"פ הדברים של העדים, וז"ש כי השוחד יעור ממש את הדיין הרואה כאילו לא ראה המעשה כך, ומחייב את הזכאי ע"י השוחד, וגם אם הוא דן ע"פ

דיבור העדים, השוחד יסלף דברי הצדיקים שהם העדים שמעידים צדק, והוא מסלף דבריהם לחייב את הזכאי לפי עדות הצדק.

קה. ברש"י ד"ה בתי דינין. של עשרים ושלשה.

כ' הגריעב"ץ, זה דבר תימה, שהרי שנינו פ' אלו הן הנחנקין [פ.ו.] שלשה בתי דינין היו שם, ופירש"י שם בירושלים. לכן נ"ל שאין אלה אלא ב"ד של שלשה לדיני ממונות, וט"ס נזדקר כאן וצ"ל שלשה. ובמהרש"א בח"א לקמן [בד"ה והיו נוטלין שכרן] נקט דהני ג' גוזרי גזירות היו כל אחד מב"ד של כ"ג.

קה. בתוד"ה גוזרי גזירות. הא דלא פריך הכא והיכי עבדי הכי והכתיב ושוחד לא תקח וכו'.

הקשה הפנ"י, מאי ס"ד דשייך בגוזרי גזירה האי קרא דושוחד לא תקח, דפשטא דקרא ודאי איירי מהדיינים, ובשביל הדין לוקחין, משא"כ הכא שהם גוזרין גזירה שלא בשעת המשפט בגזירה הנוהגת לדורות, [א"ה, לפ"ד המאירי [הו"ד לעיל] לכאן איירי בשעת המשפט], וטפי הו"ל להקשות מקרא דכאשר ציוני, מה אני בחנם אף אתם בחנם, וא"כ משמע דלגמרי אסור ליטול שום שכר, אף במאי דמי לתלמוד תורה. ותירץ דה"נ דעיקר קושית תוס' מוה"ה דהנוטל שכר לדון, אלא כיון דלא פסיקא דאיירי משל ציבור אי לאו דמייתי דמבעלי הדין בלא"ה אסור אף בדשקיל מתרויהו, מקרא דלא תקח שוחד, כדמוכח בשמעתין דמייתי לה אעובדא דקנא, אלא על כרחיך דמתני וברייתא איירי אף משל ציבור, משו"ה מייתי התוס' נמי הך קושיא דמקשה בגמ' מקרא דלא תקח שוחד.

ומתוך ר"ת דאפ"ה משל ציבור שרי, והטעם נראה לי, דאע"ג דילפינן לה מקרא דמה אני בחנם, אפ"ה לא מיתסר מהאי קרא אלא ליטול שכר אמיתי דהוי מדאורייתא ממש או ממדרש הפסוקים, דאקרא דראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים קאי, משא"כ בגוזרי גזירה שגזרו גזירות חדשים למיגדר מילתא, הוי מידי דרבנן ולא דמי לחוקים ומשפטים ושריא, דומיא דשכר פיסוק טעמים דאמרינן בפ' אין בין המודר [לז.]. דשרי, וכ' שם הר"ן ז"ל משום דהוי דרבנן, ה"נ דכוותיה לפי תירוץ ר"ת.

אבל לתירוץ השני שכ' תוס' בשם רבי, משמע ליה לרבי דאפ"ה בכה"ג הוי בכלל חוקים ומשפטים דראה למדתי אתכם, דמשה תיקן כמה תקנות וגזר כמה גזירות כמבואר בכמה דוכתי, [א"ה, עיי' בשבת [ל.]. ובפי"ר ר"נ און שם], וא"כ לא דמי לשכר פיסוק טעמים דלא הוי כלל בלשון חוקים ומשפטים וכו'. [יעו"ש שהניח בצ"ע, הן לענין ביאור ד' התוס', הן לענין דינא, שכ' הרמ"א [יו"ד סי' רמ"ו ס"ה] דבמידי דרבנן שרי ליטול שכר בתקנה חדשה, ולהנ"ל הוא דלא כתירוץ בתרא דתוס'].

קה: אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום וכו'.

בג' מהרש"א הביא ל' הרמב"ם בפיהמ"ש בהקדמתו לסדר זרעים, דר"ל שאינו רודף אחר העושר והכבוד. [ועיי' נדרים [כד.], דאמר ליה לאו מלכא אנא, דמהנינא לך ואת לא מהניח לין].

קה: התם לאחשובינהו הוא דבעי.

כ' הגריעב"ץ, פירוש ואית להו נמי הנאה מיניה בהכי, דכוותיה הא דקיי"ל בקידושין [ז.]. הילך מנה ואקדש אני לך [וכו'] מקודשת [באדם חשוב] בההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה. מ"מ הכא במתנה צ"ע כה"ג, ונראה פשוט דאסור. [א"ה, ויל"ע איפכא, לענין קידושין אי סגי במה שמשאילה האשה לאדם חשוב כדי שתתקדש לו בההיא הנאה].

קה: ר' ישמעאל ב"ר יוסי הוה רגיל אריסיה וכו', לא קביל מיניה.

כ' הגריעב"ץ, צ"ע מה טעם בדבר, כיון דלא דאין ליה, ושלו הוא מה שהביא לו, למה יפסיד את שלו ללא דבר, [ולא ניח"ל לפרש לא קביל מיניה בההוא יומא, אלא למחר במעלי שבתא כדרכו], ואם פירוש אותיב זוזא דרבנן בהדיה שלא רצה לדונו יחידי, ניחא. ובלא"ה נמי צ"ל כן, אי ס"ל לדשמואל [סנהדרין ג.]. שנים שדנו וכו' נקראו ב"ד חצוף, וכי איכא תרי בהדיה, תו

ליכא חשדא, דלא לדבר כה"ג, כדאיתא סוף פ"ב דיבמות [כה:]. [וע"ע לקמן בסמוך].

קה: אותיב זוזא דרבנן וקדיינין ליה.

כ' המהרש"א בח"א, יש לדקדק בהך עובדא ובעובדא דלקמן, אמאי לא קאמר תלתא רבנן דהוו תלתא ב"ד, ושנים הרי הם ב"ד חצוף כדאמרינן בסנהדרין [ג.]. ויש ליישב, דלא קאמר פסילנא לך לדינא אלא ביחידי כיחיד מומחה, אבל בתלתא דהיינו עם עוד שני דיינים אחרים לא החמיר לפסול את עצמו מלדון עמהם, ולכך לא קאמר אלא דאיתיב זוזא דרבנן. אבל הלשון לא משמע הכי, מדלא קאמר אותיב זוזא דרבנן בהדיה. ועוד י"ל דהנך זוזא דרבנן מומחין נמי הוו ובחד נמי הוי סגי, אלא דרצה לידע אם יכונו השנים לדעתו לזכותו או לא, אבל בשלשה, גם אם לא יכונו לדעתו, אפשר דאחד מהם לא הסכים עם השנים והסכים לדעתו.

קה: א"ל פסילנא לך לדינא וכו', שדריה לקמיה דר"נ.

בגיליון מהרש"א הביא, דהרמ"א [בסי' ז' ס"ז] כ' דהפסול לדין משום אהבה ושנאה, יכול להושיב דיינים אחרים כשרים שיודנו [דאינו פסול אלא ממדת חסידות, אבל היכא דאיהו פסול לדון מעיקר הדין, לא מקילינן שיושיב דיינים אחרים, כמבואר בסמ"ע שם ס"ק כ"ב] וכו', וקשה למאי דסבר רב נחמן הכא דרב ענן קרובו של בע"ד הוא.

קה: כל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב ביכורים.

כ' בעיון יעקב, הטעם דמדמי להבאת ביכורים, לפי שהבאת ביכורים להראות שאינך כפוי טובה, וכפירש"י בריש פרשת כי תבא [כ"ו, ג'], לפי שנתן לו הקב"ה את הארץ, לכך מחזיק לו טובה בהבאת ביכוריו בית ד' אלקיך, כך המביא דורון לת"ח לפי שזכותו מגין ומציל על בני דורו, לכך מחזיק לו טובה בהבאת דורון לו, והוא כאילו מקבל פני שכינה בהבאת ביכוריו.

קה: הוה קאים דינא דיתמי קמיה וכו'.

כ' הריטב"א, דעת מורינו ז"ל דהכא עדיין לא פתחו בדינא דיתמי כדאיתא האי קמיה (דרב ענן) [דרב נחמן], דבשלמא בחבר עצמו שרינן תיגריה ברישא ואע"ג דפתחו בדינא דאחרני, כדי שלא יתבטל מתלמודו ומשום כבוד דידיה, דאע"ג דאיכא מצוה לדון את הבא ראשון מדכתיב קקטן כגדול תשמעון בפ"ק דסנהדרין [ח.], עשה דכבוד תורה עדיף, והיינו דאמרינן בפ' כל כתבי הקודש [שבת קיט.]. אמר רבא תיתי לי דכי אתי צורבא מרבנן לעיוני בדיניה כי היכי דלשרייה לאלתר, אבל כבוד קרובו של חכם אינו אלא מדרבנן, ולא דחי עשה דאורייתא, אבל הכא עדיין לא פתחו באידך דינא, ובכל חד מינייהו איכא עשה דאורייתא לדון מדכתיב ושפטתם צדק כדכתיב רש"י ז"ל, וכיון דכן, האי עשה דקרובו של חבר עדיף דאיכא בהדיה עשה דרבנן דכבודו של חכם. כך היא מפורשת בשם ה"ר פנחס הלוי ז"ל.

ובדרישה [ח"מ סט"ו סק"א] ובסמ"ע [שם סק"ה] דקדק מלשון הריטב"א, דס"ל דאין דין קדימה תלוי מן התורה במי שבא לפני הדיין תחילה, אלא בפתיחה בדין, דמשמע ליה דקרא דכקטן כגדול תשמעון הכי קאמר, מאחר שהתחלת לשמוע דין של קטן, אין לדחותו לסלקו בשביל דין הגדול, ומדרבנן אפ"י לא פתחו עדיין בדינא דהמוקדם אלא שבא לפני הדיין תחילה, אסור לדחותו ולדון המאוחר, וכיון דאינו אלא מדרבנן, הם אמרו והם אמרו דאפ"י מפני קרובו של ת"ח דוחין המוקדם, מפני כבודו דהחכם.

[ועיי' בח"י הפלאה שם [סק"א], דהא דהוסיף הריטב"א שלא יתבטל מלימודו, דלכאו' סגי במה דעשה דכבוד תורה עדיף, משום דאמרינן לעיל [מ.]. דעשה דולו תהיה לאשה דאונס לא דחי ל"ת דאשה האסורה לו, משום דאי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל, וא"כ ה"נ הא קיי"ל דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול, אלא משום דגבי האנוסה ליכא שום מצוה, ראוי שתמחול כדי שלא יעברו הוא והיא, אבל הכא כיון שיעטרך לבטל מלימודו, אף דת"ת דיחיד עדיף [לכאו' צ"ל קל] כדאמרינן בריש

קה: בתוד"ה וכי. א"צ לדחוק כפי הקונטרס וכו', והכי איתא להדיא בסדר אליהו זוטא וכו'.

כ' בהפלאה, יש ליישב פירש"י עם סדר אליהו, והוא, דהו"מ למימר שבאמת ביכורים ישנן בשאלה כמו תרומה, שהרי הם בקדושתן ע"י קדושת פה כמו תרומה, וי"ל ששאל עליהן והתירן אלישע ואמר תן לעם ויאכלו, אלא דכיון שזר היה והם נכסי כהן, וע"י זה יכול ליתן לו, א"כ נוגע הוא בהתרה, ומבואר ביו"ד בריש סי' רכ"ח דנוגע אסור להתיר, וצ"ל שזה האיש שהביא היה כהן, והביא מביכורים שנתנו לו, והיה יכול ליתן בלא זה אותן במתנה לאלישע ואינו נוגע, אלא דא"כ כיון שבא ליד כהן, הא קיי"ל דתרומה ביד כהן אינו בשאלה, א"כ אסור מפני שהוא חוץ לירושלים, וממ"נ קשה. [והשתא עיקר קושיין כדמפרש בסדר אליהו משום חוץ לירושלים, אלא דאם היה אלישע כהן, היה יכול להתיר לו לפני שיתנם לו, דאינו נוגע שהרי יכול ליתנם לו גם כשהן בקדושתן].

מגילה [ג:], ולא דחי, מ"מ הא קיי"ל בשבת [ד.] דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך אפי' בחטא קל, וכיון דלדידיה נמי איסורא, שפיר אתי עשה דכבוד תורה ודחי, כיון שא"א למחול].

ובמאי דנקט הריטב"א בפשיטות דאיכא חיוב כבוד לקרובו של הת"ח מדרבנן מיהת, עיין בפנ"י כאן ובשבו"י [ח"א סי' קמ"ד, הו"ד בפתחי תשובה סק"ב] שכתבו, דלא מצאנו בשום מקום שיהא חיוב כבוד לקרובו של הת"ח, ור"נ שהיה רוצה להקדימו היינו לפי ששלח ליה רב ענן להודיע שקרובו הוא [לפי מה שהיה סבור ר"נ], לכך משום יקרא דרב ענן לעשות רצונו וחפצו לכן הקדימו. ומסיק בשבו"י, דבבן של ת"ח אפשר שיש לו דין קדימה, כדאשכחן לענין קריאת ס"ת ולענין סעודה. וע"ע בנתי"מ [סק"א] שחילק דכשקרובו הת"ח בחיים, איכא בהקדמתו משום כבוד קרובו, אבל אחר מיתת הת"ח לא שייך כבוד תורה, דאין סברא דכשיבא אחד לדין לחקור אחר ייחוסו.